

Rapportage

Deskundigenbeoordeling van een interactie tussen een wolf en mensen, met een bijtincident op 13 april 2025 in Nationaal Park Hoge Veluwe.

Rapportnr. 2025-037

EcoNatura

Onderzoek voor Natuur & Landschap
Science for Nature & People

In opdracht van:

Provincie Gelderland

Colofon

Titel:

Deskundigenbeoordeling van een interactie tussen een wolf en mensen, met een bijtincident op 13 april 2025 in Nationaal Park Hoge Veluwe.

Status:

27 april 2025

Projectcode:

2025-037

Uitvoering:

[Redacted]

Vormgeving:

[Redacted]

Fotografie en illustratie:

© [Redacted] (tenzij anders vermeld)

Opdrachtnemer

EcoNatura

[Redacted]
[Redacted]

Opdrachtgever:

Provincie Gelderland
(Afdeling Programmering Natuur)
Markt 11
6811 CG Arnhem

Contactpersoon:

[Redacted]

M 06 - [Redacted]

E econatura@ziggo.nl

Internet: www.econatura.nl

Contactpersoon:

[Redacted]

T

E [Redacted]@ gelderland.nl

Kvk: 55217060

©EcoNatura - Onderzoek voor Natuur & Landschap | Science for Nature & People

Beeldmateriaal ©EcoNatura tenzij anders vermeld.

De schriftelijke informatie in deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar worden gemaakt met toestemming van de opdrachtgever en vermelding van de bron.

Te citeren als:

[Redacted] (2024). Deskundigenbeoordeling van een interactie tussen een wolf en mensen, met een bijtincident op 13 april 2025 in Nationaal Park Hoge Veluwe. EcoNatura notitienr. 2025-037. EcoNatura, Diepenveen.

Inhoud

1. INLEIDING.....	1
Vraag- en doelstelling.....	1
2. BEANTWOORDING VRAGEN	2
Beantwoording Vraag 1	2
Samenvattende verslaglegging incident wolf – Nationaal Park De Hoge Veluwe, 23 april 2025.....	2
Getuigenis echtpaar (personen A&B):	2
Getuigenis gebeten vrouw (persoon C):.....	3
Vervolg van de gebeurtenissen	5
Afhandeling en observaties.....	5
Beantwoording Vraag 2	10
Duiding van de wolf in kwestie.....	10
Registratie wolf-mens interacties door NPHV	14
Plaats van de betreffende wolf binnen de roedel van de Hoge Veluwe.....	14
Duiding van het gedrag in verband met het bijtincident.....	24
Natuurlijk versus habituerend (afwijkend) en ongewenst gedrag bij wolven	26
Habituering van de onderhavige wolf.....	28
Beantwoording Vraag 3	30
Beantwoording Vraag 4	31
Het bijtincident: een kritische beschouwing en de mogelijke noodzaak van ingrijpen	31
Individueel uitnemen van een wolf ten aanzien van de Gunstige staat van Instandhouding	33
Beantwoording Vraag 5	35
Ethische overwegingen en risicoschatting escalatie	35
Bronnen en literatuur	38
Resume	41
Bijlagen	42

1. INLEIDING

Vraag- en doelstelling

In verband met een interactie tussen mensen en een hondachtig dier in Nationaal Park Hoge Veluwe op 13 april 2025, waarbij een mens is gebeten, heeft de Provincie Gelderland de volgende vragen ter beantwoording aan EcoNatura voorgelegd in verband met te nemen maatregelen in het licht van openbare veiligheid en natuurbescherming.

Het betreft het geven van een deskundig oordeel met wetenschappelijke onderbouwing op de volgende vragen, als volgt door Provincie Gelderland, afdeling Vergunningverlening Ow Natuur (contactpersoon: ██████████) gesteld:

1. Op basis van de getuigenverklaring en het beschikbare feitenmateriaal, hoe aannemelijk is het dat het zich hier om een wolf handelt?
2. Hoe is het gedrag aan de hand van het beschikbare materiaal en de getuigenverklaring van de betreffende (vermoedelijke) wolf ecologisch te duiden?
3. Hoe is de betreffende wolf te identificeren? Met andere woorden: is er iets te zeggen over het geslacht, de leeftijd en de fysieke herkenning van het individu, ook op basis van eerdere waarnemingen?
4. Provincie beoogt conform de escalatieladder in het IPO-wolvenplan addendum 2023, het vastgestelde IPO-wolvenplan 2025 en de definitie probleemwolf zoals Staatssecretaris Rummenie deze aan de Kamer medegedeeld heeft over te gaan tot het wegnemen van het betreffende individu. Zijn er effecten te voorzien met betrekking tot (het streven tot bereiken van) de gunstige staat van instandhouding van de soort?
5. Zijn er in dit stadium, na dit voorval, effectieve alternatieven anders dan het wegnemen van het individu uit de populatie? Met andere woorden: welke maatregel moet hier het advies zijn, inachtnemende de escalatieladder, de openbare orde en veiligheid en ecologische benadering?

De provincie vraagt om onafhankelijke/wetenschappelijke duiding van het incident en gedrag van het betrokken dier.

Doelstelling is dan ook als volgt:

Zoveel mogelijk wetenschappelijke onderbouwde en op feiten gebaseerde duiding van het bijtincident (omstandigheden, gedrag en identificatie van het betrokken dier) waarin op voorhand een wolf is aangeduid, met beantwoording van de vragen door de Provincie.

2. BEANTWOORDING VRAGEN

De vragen worden als volgt beantwoord

Beantwoording Vraag 1

Op basis van de getuigenverklaring en het beschikbare feitenmateriaal, hoe aannemelijk is het dat het zich hier om een wolf handelt?

Samenvattende verslaglegging incident wolf – Nationaal Park De Hoge Veluwe, 23 april 2025

Dit verslag is gebaseerd op interviews met betrokkenen bij een incident met een hondachtig dier, mogelijk een wolf, gehouden op de ochtend van 23 april 2025 op het kantoor van Nationaal Park De Hoge Veluwe (NPHV). De interviews zijn in opdracht van de Provincie Gelderland afgenomen door [REDACTED] en ondergetekende. Het interview met betrekking tot het incident is met een dictafoon opgenomen en beschikbaar als audiobestand van 37:38 minuten. De volgende samenvatting betreft het deel over de interactie tussen mens en dier.

Betrokken personen:

1. Een echtpaar (lange man van 73 en vrouw van gemiddelde grootte 80 jaar; aangeduid als personen A&B) dat als eerste het dier waarnam en er interactie mee had.
2. Een derde persoon (vrouw van vrij klein postuur 57 jaar; persoon C), die in tweede instantie fysiek contact had met het dier en hierbij werd gebeten.
3. Drie medewerkers van het Nationaal Park ([REDACTED]), die kort na het incident de betrokkenen hebben opgevangen, gehoord en hulp hebben geboden.
4. Een vierde persoon (D) met een hond (Labradoodle) die zich na het bijtincident bij het gezelschap voegde. Deze persoon zag het dier en hielp bij het verjagen, maar was niet aanwezig bij het interview.

Getuigenis echtpaar (personen A&B):

Het echtpaar liep op de middag van 13 april 2025 het Fazantenpad, vanaf de parkeerplaats bij het restaurant in de buurt van het bezoekerscentrum. De omgeving was heuvelachtig, met bos en stuifzand. Na ongeveer 15 tot 20 minuten merkte de man op dat er op enkele meters (geschat 5 à 6 meter) achter hen een “wolf” liep. Hij waarschuwde zijn vrouw om niet om te kijken. De man keek opnieuw achterom en merkte op dat het dier toen stil stond met een starende en op hem gerichte blik, wat volgens hem opvallend afweek van het gedrag van een hond. Hoewel hij op dat moment geen directe dreiging voelde, vond hij het gedrag van het dier wel verontrustend.

Zonder overleg liepen ze verder. De vrouw vertelde dat ze haar paraplu opstak, een handeling die ze vaker toepast bij angst voor honden.

De vrouw beschreef het dier als groot, intimiderend, en ‘loerend’. Het dier maakte een kille, dreigende indruk. De man gaf aan dat het dier breed gebouwd was, met een brede harige kop, en dat vooral de onbeweeglijkheid en stille souplesse van het dier opviel.

Korte tijd later hoorden ze een hoog, vrouwelijk schreeuwend geluid (“gepiep”), alsof iemand – of een kind – werd aangevallen in de directe omgeving, maar niet zichtbaar. Vervolgens kwam een vrouw van een heuvel aanrennen die riep dat ze door een wolf gebeten was. De man riep haar toe “rustig te lopen” in verband met de nabijheid van het dier. De vrouw voegde zich toen bij het echtpaar.

Getuigenis gebeten vrouw (persoon C):

De vrouw begon rond 11:45 uur met hardlopen vanaf ingang Hoenderloo. Via het Fazantenpad liep ze richting het centrum van het park, met als doel een ronde van circa 14 kilometer. Op een heuvelachtig pad zag ze voor zich het echtpaar, met kort daarachter een hondachtig dier lopend. Ze minderde vaart om het dier beter te observeren en concludeerde aan de hand van het ongeriemde dier en de lichaamstaal van de man dat het geen hond was maar een wolf. Ze besloot om stilletjes (“sneaky”) te keren en rende daarbij vervolgens weg. Toen ze omkeek, zag ze dat het dier op haar af kwam draven. Ze stond toen stil, met de gedachte niet te rennen bij een wolf. Het dier maakte toe een zestal benaderingen met terugdeinzen (schijnaanvallen). Ze probeerde zich bij benaderingen door het dier groot te maken en begon te gillen om ook de aandacht van het echtpaar te trekken. Uiteindelijk stond het dier op ongeveer één meter afstand voor haar en keek haar fixerend aan.

Vervolgens greep het dier volgens slachtoffer ineens aan op de “linkerheup” met draaiende kop en open bek. Ze verloor toen kort het bewustzijn of heeft geen herinnering dat ze (achteraf hard) viel. Ze lag op de grond toen ze weer bij kennis kwam. Het dier stond stil naast haar (op circa een meter) en bewoog vervolgens even richting haar gezicht. Op dat moment dacht ze: “Ik ben er geweest.” Op hetzelfde moment deinsde het dier zich weer terug. Ze krabbelde toen snel op en snelde in paniek en gillend voor hulp naar het echtpaar verderop achter een duin, dat haar inmiddels tegemoetkwam.

Ze gaf verder aan dat het op haar af komende dier geen geluid maakte – geen gegrom, geen blaf, opgetrokken lip en geen hoorbare stappen.

Haar op en neer lopen en stoplocatie van het incident staan op haar GPS-tracker (zie kaartje in **Figuur 1**), die een tijdsbestek van ongeveer een “halve minuut” aangeeft. Hoewel de interactie met het dier in kort tijdsbestek plaatsvond, leek het alsof de tijd volgens haar stil stond.

Figuur 1. Kaartje uit de GPS tracker van de gebeten vrouw. In de noordelijke lus van de route is de pendelbeweging te zien (kaartje rechts), op circa 750 meter ten noorden van het bezoekerscentrum NPHV (locatie met pijl aangewezen). Tevens was de geregistreerde hartslag van de vrouw in dit traject van het incident en waarschijnlijk ook door de stress daarna consistent hoog. Zie navolgende grafiek.

Grafiek behorende bij figuur 1 met hartslag meting van het slachtoffer gedurende haar route. Rode pijlen geven segment met langdurig hoge hartslag aan.

Vervolg van de gebeurtenissen

Het dier bleef bij het drietal dicht volgen en cirkelde daarbij ook een of meerdere malen. Toen kwam de vierde persoon (D met de initialen PB) met een hond (een Labradoodle) aanlopen. Deze persoon was toen aan het bellen. Het gezelschap lichtte hem in over het incident en de gebeten vrouw toonde haar verwondingen – twee wonden, zonder direct pijngevoel.

Besloten werd gezamenlijk naar het bezoekerscentrum terug te keren. Het dier volgde hen op afstand. Toen het opnieuw dichterbij kwam (circa 4-5 meter), begon de vierde persoon met een stok op bomen te slaan en hard te roepen. De vrouw van het echtpaar riep mee met een lage stem. Het dier hield daarop meer afstand, maar bleef volgen en maakte op een gegeven moment een halve cirkelbeweging; om plots aan de voorkant te verschijnen van achteren.

Er zijn foto's gemaakt van het dier door de gebeten vrouw (zie **Figuur 2**) en de vierde persoon. Op één van de foto's van de vierde persoon zijn de drie betrokkenen zichtbaar. Ook een foto met de Labradoodle voorop in beeld. Deze foto's werden kort na het incident via AirDrop van de mobiele telefoon overgedragen aan het parkmanagement die het incident opnamen. Dezelfde beelden verschenen later in de media, zij het in uitvergrote en sterk gepixeleerde vorm. Volgens betrokkenen is er geen enkele sprake van manipulatie van hun kant en zijn de originele foto's tijdens het incident gemaakt.

De Labradoodle van de vierde persoon reageerde doorgaans niet op het dier, en omgekeerd evenmin. Een markant detail.

Pas na het slaan en flink schreeuwen trok de vermeende wolf zich van dichtbij terug tot ongeveer 70-80 meter afstand en bleef daar vanaf een heuvel staan kijken, zonder tekenen van vrees voor het gezelschap. Daarna verdween het dier uit het zicht.

Onderweg naar het centrum waarschuwden de betrokkenen nog enkele wandelaars.

Afhandeling en observaties

Bij aankomst op het bezoekerscentrum werd het incident gemeld. Jachtopzichter/boa G.D. nam de melding in ontvangst en merkte op hoe kalm de betrokkenen toen nog waren. De hulpverleners van het NPHV hebben een verklaring op video opgenomen en daaruit op schrift gezet. Op de EHBO-post van het park zijn foto's van de verwondingen gemaakt. Tevens is daar DNA uit de bijtewonden afgenomen en beschikbaar gesteld voor een spoedanalyse. De gebeten vrouw werd vervolgens met spoed naar het ziekenhuis gebracht.

Volgens de vrouw van het echtpaar en de gebeten vrouw kwam de emotionele impact pas dagen later los en wordt de interactie met het dier als traumatisch ervaren.

Na een korte pauze in het interview werd verder ingegaan op het gedrag van het dier. Volgens alle betrokkenen week de houding, bouw en het gedrag van het dier duidelijk af van een hond: *het dier was opvallend fors gebouwd, bewoog in stilte en met veel souplesse, had een hangende staart en toonde geen tekenen van agressie zoals grommen of het optrekken van de lip.*

De gebeten vrouw bevestigde dat ze één keer was gebeten in haar bovenbeen. Ze herinnerde zich dat het dier met een open bek op haar heup afkwam en daarop aangreep, waarna alles even zwart werd. Ze viel achteraf gezien hard op haar rechterknie, wat resulteerde in een forse bloeduitstorting. Weer snel bij bewustzijn zag ze dat het dier zich met de kop dicht – ongeveer een meter - bij haar gezicht naderde, waarop ze dacht “ik ben er geweest” (daarbij mogelijk afwerend), waarop de wolf terugdeinsde met dat ze opkrabbelde. Vervolgens liep ze gillend om hulp naar het echtpaar vlakbij, maar nog uit het zicht achter een duin.

Ze liet haar verwondingen tijdens het interview zien: twee lancetvormige perforatiewonden op haar bovenbeen net onder de bilstreek (voor- en achterzijde), met een onderlinge afstand van circa 23 cm. Zie echter **Figuur 3** met foto's aangeleverd door het slachtoffer. Op de foto's kort na de beet zijn ook bloeduitstortingen te zien rond de wonden, duidend op een krachtige beet. **Figuur 3** laat ook de omvangrijke bloeduitstorting door de val op haar rechterbeen zien.

Figuur 2. Originele foto die door de gebeten vrouw is gemaakt na het bijtincident en in het bijzijn van de andere drie mensen. Het betreffende dier staat op de achtergrond, naar schatting op 30-40 meter.

Figuur 3. Wonden en bloedingstoringen op het bovenbeen van de gebeten vrouw, kort na het incident. (Bron: slachtoffer). Navolgende foto is de bloedingstoring door de beschreven val op het rechterbeen.

Bijtmodus met stille aanval, draaiende kop een aanbijten op de zij van een mens, alsmede de resulterende wonden komen in zeker mate overeen met beschikbaar referentiemateriaal van wolfbeten op mensen (zie bijlagen met twee voorbeelden).

Analyse van bij het bijtincident betrokken dier

Op basis van het beschikbare fotomateriaal (zie **Figuur 2**) is allereerst een hondachtig dier te zien dat, gezien de uiterlijke kenmerken op beschikbare foto's en met beschrijvingen van de getuigen, met zekerheid geïdentificeerd kan worden als een Europese grijze wolf (*Canis lupus lupus*). De volgende kenmerken ondersteunen deze conclusie:

1. Forsgebouwd dier met een diepe borstkas of tamelijk lange en reikende hals.
2. Hoogbenig.
3. Brede of forse kop; langsnuitig met relatief grote neus.
4. Relatief kleine bij elkaar staande en diep gezette ogen van voren bekeken.
5. Intense, gefocuste blik, vaak omschreven als 'doordringend', zeker op korte afstand.
6. Ruige wintervacht die in dit geval aan het begin van de ruiperiode nog niet volledig in de rui is; de kleur varieert grijs met beige, bruin, zwart of zandkleurige accenten, in dit geval allemaal aanwezig.
7. Brede 'wollige' kop, mede tekenend door de nog aanwezige dikke wintervacht.
8. Typische koptekening met lichte vlekken op de wangen – bij dit dier opvallend en niet geheel rond of 'gebroken' – en een lichtere vacht rond de bek, ook wel aangeduid als het zogeheten 'clownsmasker', een kenmerkend uiterlijk detail van een wolf.
9. Rechtopstaande oren met een meer afgeronde vorm, in tegenstelling tot de scherpere, puntige oren van een Saarlooswolfhond (een hybride tussen wolf en hond) of een herdershond.

Het geslacht is niet met 100% zekerheid aan de hand van de gegeven foto in **Figuur 2** te duiden, maar aan de hand van de forsheid van het dier – waaronder de brede en ruige kop – is een mannelijk dier of een reu/rekel aannemelijk.

Op basis van de beelden uit het bijtincident en andere foto's met betrekking van de samenstelling van de wolvenroedel resident op de Hoge Veluwe (in vraag 2 en 3 belicht) zou het gaan om een volwassen dier van tenminste 2-3 jaar oud. Dus geen jaarling of subadult dier.

Conclusie Vraag 1: Identificatie van de bij het incident betrokken diersoort:

Op grond van zowel de beschrijvingen van gedrag (zie ook het antwoord op vraag 2 over de typering van het gedrag) als de uiterlijke verschijningsvorm van het dier (**Figuur 2**), en in het bijzonder de fysieke kenmerken zichtbaar op de gegeven foto's, kan met zekerheid worden vastgesteld dat het om een **Europese grijze wolf** (*Canis lupus lupus*) gaat.

Hiermee kan worden vastgesteld dat het hondachtige dier in interactie met meerdere personen, inderdaad een wolf is. Aan de hand van de forsheid betreft het op basis van de eerste kenmerken hiervoor beschreven zeer waarschijnlijk een mannelijk dier. Nader te duiden op basis van aanvullend materiaal. Zie navolgend.

Beantwoording Vraag 2

Hoe is het gedrag aan de hand van het beschikbare materiaal en de getuigenverklaring van de betreffende (vermoedelijke) wolf ecologisch te duiden?

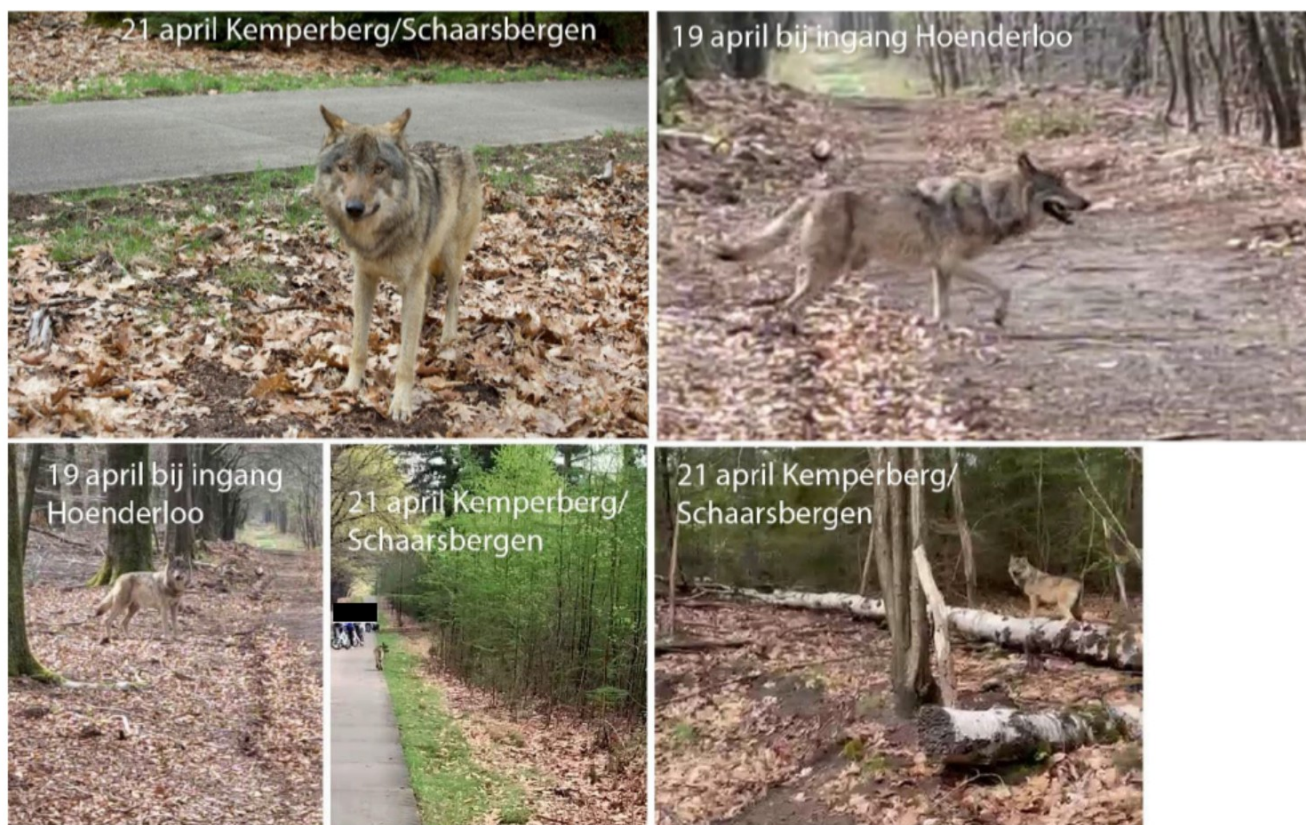
Allereerst rijst hierbij de vraag van welk beschikbaar materiaal is gevonden om het gedrag van de wolf te duiden. Daarvan is het volgende gevraagd en gevonden. Het betreft beeldmateriaal van NP personeel, bezoekers en registraties van waarnemingen – waaronder ook die van mens-wolf interacties in het park - in respectievelijk twee Excel-sheets.

Daarnaast zijn ook enkele beelden op sociale media gevonden in verband met de onderhavige periode waarin een reeks opvallende mens-wolf-interacties binnen het park plaatsvond, zo goed mogelijk gewogen op bruikbaarheid.

Duiding van de wolf in kwestie

Uit de beelden en meldingen komt naar voren dat er in april 2025 meerdere mens-wolf-interacties in het park plaatsvonden waarin een wolf gericht mensen tot op zeer korte afstand naderde. De reeks incidenten zoals vastgelegd en beschikbaar gesteld is als volgt:

1. Op **zondag 13 april** vond het hiervoor beschreven bijtincident plaats, op circa 750 meter benoorden het bezoekerscentrum van het NP.
2. Op **zaterdag 19 april** wordt door een medewerker van het park een wolf gefilmd die op een fietspad op de persoon afloopt, dan afzwenkt het bos in, kort gaat zitten krabben en vervolgens doorloopt (zie fragmenten uit de opnamen in **Figuur 4**). Dit was vlakbij of net westelijk van de ingang Hoenderloo van het park.
3. Op **maandag 21 april** of tweede Paasdag zijn er drie gemelde interacties op twee nabijgelegen locaties (binnen een zone van 200-300 meter) in beeld vastgelegd, namelijk bij de Kemperberg, net ten noordwesten van de ingang Schaarbergen. Tijdstippen onbekend. Dit betreft:
 1. Een wolf die een groep fietsers (tenminste 6 personen bij elkaar, waaronder twee jonge kinderen), op een fietspad tot binnen enkele meters benadert (**Figuur 4** midden onder met beeld uit een video, Vervolgens ook even op korte afstand achter aan loopt;
 2. Een wolf die een Duitse bezoeker op zeer korte afstand van enkele meters benaderde. Deze interactie vond plaats kort nadat fietsers in incident 1 waren benaderd (zie **Figuur 4** linksboven met duidelijke foto van een wolf op korte afstand – volgens de persoon circa 3 meter -genomen). In het navolgende kader geeft de Duitser zijn relaas van de interactie met de wolf;
 3. Twee mannen met een hond in interactie met een wolf binnen een zone van naar schatting 10-30 meter (zie foto rechtsonder in **Figuur 4**). Beiden zijn onder de indruk van de ontmoeting, waarvan er een uiteindelijk de hond oppakt, terwijl de ander de wolf met een stok verjaagt. Dit treffen kwam ook in de media. <https://nos.nl/l/2564476>

Figuur 4. Beelden van een wolf die mensen in april 2025 tot op zeer korte afstand en op ver uiteengelegen locaties naderde, blijkbaar zonder vrees. De foto linksboven is door een Duitse fotograaf genomen, kort nadat dezelfde wolf een groep mensen op hetzelfde fietspad benaderde (middelste foto onder). Zie ook Bijlagen met grotere afbeelding.

De Duitse fotograaf heeft (kennelijk) op vraag van het NP in een email van 24 april jl. een beschrijving van de interactie gestuurd naar een medewerker (RL) van het NPHV. De beschrijving van de fotograaf is als volgt, tevens met duiding van het gedrag van de wolf richting de fietsers:

Hey [REDACTED]

Yes, that was by far one of the most incredible experiences for me, which I will definitely never forget, even if the background is of course sad. A wolf shouldn't dare get that close to a human.

I thought about the whole situation and also searched the internet and found the incident with the jogger in your park last week. From the picture, it was clearly another wolf.

I wondered why our wolf had behaved like that. First, another group of at least 8 people far away had watched him quietly for minutes before the wolf then walked out of the bushes next to the people onto the cycle path, ran along it for several hundred meters and came straight to us.

I wonder what the wolf had been doing there in the bushes for so long. Why did he come along the path to us even though he could see us, there were about 6 of us.

The reason why he ran towards me is because I stopped and took photos while my wife and child and the others moved away. I had taken over 80 photos, starting when the wolf was still with the other distant people and could understand a lot from the photos. I could see that the wolf was behaving somewhat uncertainly and kept looking around. My first thought was that the wolf was behaving like a runaway dog that saw people at some point and ran to them. He was not aggressive the whole time and did not show any typical physical postures like when hunting, nor did he take up an attack position.

I had given the wolf space and walked a few steps backwards. The wolf stopped and looked around the back and sides of the forest. Then he looked at each person in our group. I then turned around to see if there were any other wolves behind me and looked for a stick (which of course wasn't so good). My wife later told me that this was the moment when the wolf slowly walked towards me and then stood **about 3 meters** in front of me (as in the picture). Even then he was very calm, rather curious and I had the impression that he wanted something from me. That was the point where we chased the wolf away with loud shouting and hands up. You could see that the wolf was very unsettled and didn't really know what was going to happen. He didn't want to run away at first, only when I approached him did he run sideways into the forest.

I've been doing a lot of research these days and have also read that the wolves in your park may be fed by idiots. This also happens frequently here in Germany.

From the photo I would say that the wolf is very young and obviously knows people up close. It looks beautiful and seems to be in top health. Maybe the pack is already so big that the young wolves have to move on and he took this route.

In any case, I hope that you find a solution, the way the wolf was behaving, it can certainly be caught easily.

Otherwise, it would be a great pity if your beautiful national park were to suffer!

MC

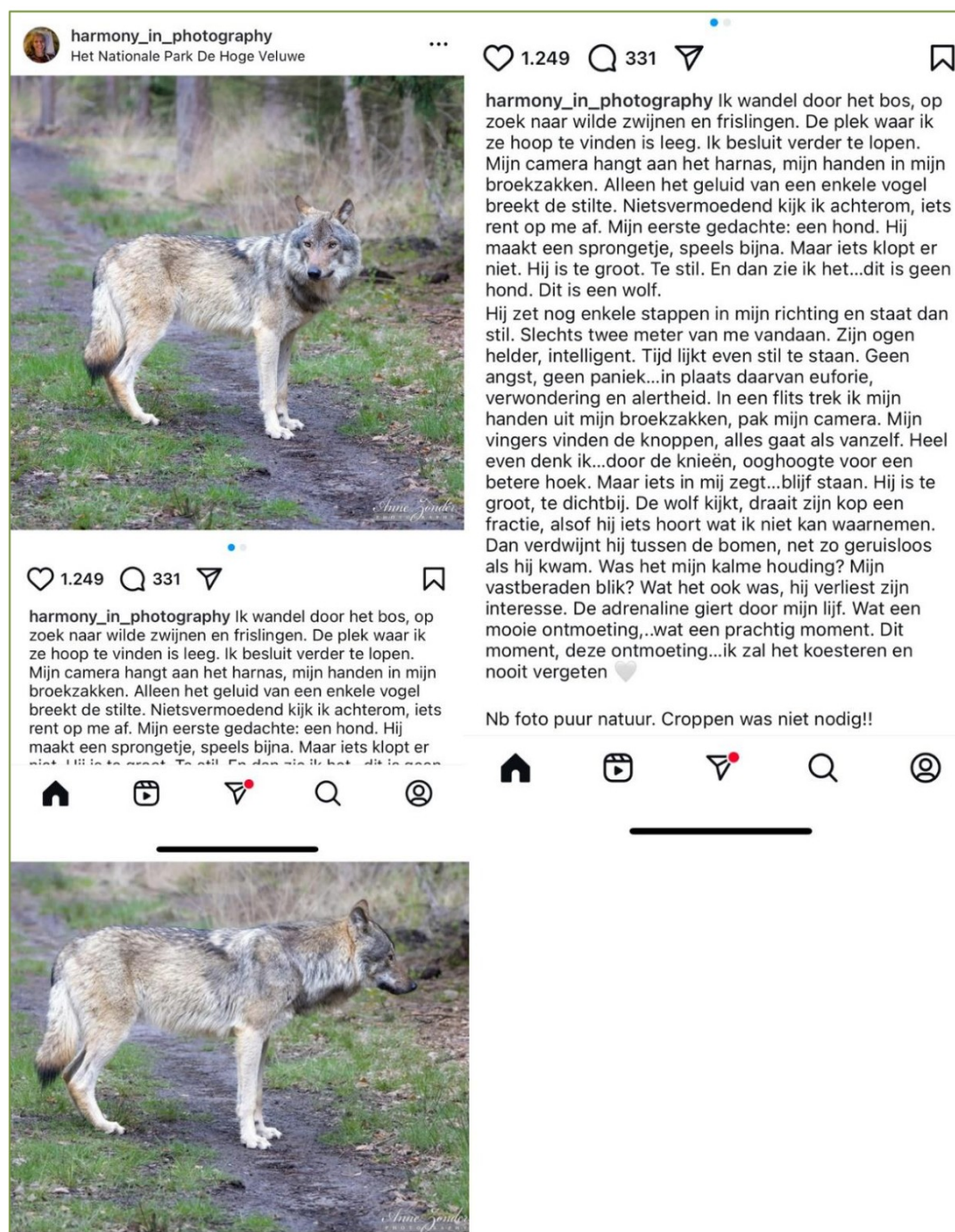
Wat uit de beschrijving van de Duitser en de video opvalt is:

1. De wolf naderde en volgde gericht mensen tot op ca. 3 meter.
2. Wolf oogde kalm en nieuwsgierig of fixerend.
3. Geen angst voor meerdere mensen bij elkaar.
4. Geen fysieke interactie.
5. Liet zich uiteindelijk wel door de Duitser verjagen met schreeuwen en gebaren.
6. Een dier in goede conditie.

In de beschrijving van de Duitser (initialen MC) zitten overeenkomsten met die van het bijtincident.

Daarnaast verschenen op Instagram beelden van een met kenmerken overeenkomende wolf (**Figuur 5**), gemaakt door een natuurfotografe¹ binnen het park (locatie echter onbekend). En een beschrijving van de interactie (zie navolgend kader). Aannemelijk vond dit ook tijdens de Paasdagen plaats. Opmerkelijk is dat ook deze interactie met een wolf op zeer korte afstand plaatsvond.

¹ Auteur heeft geprobeerd contact met de fotografe te krijgen, wat tijdens dit schrijven niet is gelukt.

Figuur 5. Recent door een natuurfotografe op Instagram geposte beelden van een wolf met beschrijving van de interactie in NPHV.

Opvallend in de beschrijvingen van de Duitse bezoeker en de Nederlandse fotografe op Instagram is de wijze waarop zij de interactie met de wolf hebben beleefd: met opwinding en relatief weinig bezorgdheid, contrasterend met de reacties van de geïnterviewde betrokkenen bij het bijtincident. Bij de zo goed mogelijk objectieve beoordeling van deze interacties dient echter primair de nadruk te liggen op het gedrag van de wolf.

Registratie wolf-mens interacties door NPHV

Uit de Excel-databank van het NPHV betreffende interacties tussen mensen en wolven blijkt dat er in de periode van 2022 tot en met 21 april 2025 in totaal 56 meldingen zijn geregistreerd. Deze meldingen zijn afkomstig van zowel opzichters als bezoekers van het nationaal park. Een deel van deze interacties betreft 'onschuldige' of toevallige ontmoetingen, maar er zijn ook gevallen waarbij wolven actief mensen benaderen, of waarbij mensen – met name fotografen – bewust wolven benaderen.

Het gedrag van de wolven zoals gemeld varieert van wegvluchten, kalm en nieuwsgierig gedrag tot, in een paar gevallen, dreigend gedrag. De informatie over individuele dieren is echter beperkt, mede door het ontbreken van gekoppeld beeldmateriaal.

Vanaf begin april 2025 worden meldingen specifiek gerapporteerd over een wolf met opvallende uiterlijke kenmerken, namelijk een forse bouw, witte vlekken op de wangen en een donkere streep op het voorhoofd. Op 21 april 2025, Tweede Paasdag en een drukbezochte dag, wordt een piek waargenomen met zes meldingen van interacties met vermoedelijk ditzelfde dier.

Plaats van de betreffende wolf binnen de roedel van de Hoge Veluwe

Om het gedrag van de bij de incidenten betrokken wolf te kunnen plaatsen binnen het gedragsrepertoire van wolven, is allereerst een nadere duiding van de wolf binnen het betreffende wolventerritorium met een roedel noodzakelijk. Hierbij volgt eerst een korte ontwikkelingsgeschiedenis:

- In 2022 werd voor het eerst voortplanting binnen het park vastgesteld. Volgens het park vond de geboorte zeer waarschijnlijk plaats in het meest westelijke deel van het park in het Otterlose Bos, namelijk rustgebied dat is afgesloten voor bezoekers. **Vijf welpen** kwamen hier toen structureel in beeld (geverifieerd door ondergetekende op de aangeleverde video's en foto's).
- In oktober 2022 werd een jonge wolf (toen circa vijf à zes maanden oud) regelmatig waargenomen in het centrale deel van het park, niet ver ten zuiden van het bezoekerscentrum. Dit trok destijds veel fotografen aan, die het dier ook dicht naderde. Dit kwam in de media. Een korte achtervolging van een racefietser op het centrale fietspad haalde toen het (wereld)nieuws. Eén of volgens een andere wolvendeskundigen, (JdB) en een video-opname (zie **Bijlagen**) twee jonge wolven werden in najaar 2022 dicht bij mensen gesignaleerd, waarvan één herhaaldelijk in beeld kwam.

Figuur 6. Een van de zichtbare en dicht benaderbare jonge wolven bezuiden het bezoekerscentrum op 7 november 2022. Met toestemming van de fotograaf (JdB). Zie ook foto's in figuur 11.

- In 2023 werd door het park slechts één jonge en in dat jaar geboren wolf in beeld gebracht. Dit dier bleek een misvormde bek te hebben en werd uiteindelijk niet meer gezien, of vermoedelijk is het dier vroegtijdig gestorven.
- In 2024 werden er geen jongen geboren.

In 2023 werd er een dode wolf in verre staat van ontbinding in het park gevonden (beelden gezien door ondergetekende), waarbij het volgens de opzichters om een van de wolven ging die in 2022 geboren is. Het is niet duidelijk of hier en van de andere wolven in voorgaande jaren DNA is afgenomen voor individuele herkenning. Uit de foto's van het ontbindende dier kunnen echter geen lichamelijke kenmerken meer worden gehaald.

Op het moment van schrijven bevinden we ons in een nieuw geboortjaar en in de worpperiode, waarbij echter nog geen duidelijkheid bestaat over een geboorte of de locatie van een wolvenburcht. Wel zijn er zeer recente beelden (22 april jl.) uit het afgelegen noordwestelijke deel van het park waarop een drachtige wolvin te zien is (zie **Figuur 7**).

Figuur 7. Beelden van een drachtige wolf (groen omcirkeld), zeer mogelijk vergezeld door haar 'alfa' man, aangezien in deze periode hechte paarvorming plaatsvindt en de ouderdieren dicht bij elkaar zich thans in de worp- en zoogperiode veelvuldig afzijdig houden van andere leden van de roedel. Zie ook bijbehorende foto navolgend. De twee fotolocaties zijn respectievelijk het Otterlose Bos en De Plijmen, een grotendeels afgesloten rustgebied aan de westzijde van het NPHV.

Uit andere beelden op een ontmoetings- of rendezvousplaats bij een deel omheining aan de westzijde van het park komen in januari-februari 2025 in totaal 4 wolven in beeld (zie **Figuur 8**).

Figuur 8. Drie en dan later vervolgens vier mannelijke wolven in beeld op een vermoedelijke rendezvousplaats in het westen van het park op de scheidslijn met omheining met de Planken Wambuis op resp. 23 januari en 8 februari 2025 (zie volgende en bijbehorende foto).

Latere videobeelden in april laten drie tot vier langs de westgrens van het park patrouillerende wolven zien (**Figuur 9**), in de periode waarin de twee ouderdieren zich afzonderen en nakomelingen geruime tijd op zichzelf zijn aangewezen of in kleiner roedelverband opereren.

Figuur 9. Vier tot drie wolven patrouillerend aan de westgrenzen van het park op 8 en 12 april 2025.

Volgens de parkopzichters komt hiermee actueel het aantal roedelleden op naar schatting in totaal vijf dieren, waaronder een teef (actueel zeer mogelijk zwanger of al welpen zogend en daarmee afzonderlijk van de roedel), het 'alfa' mannetje of 'pater familias' en zijn drie nakomelingen; op basis van bouw in te schatten als mannelijke dieren (zeer waarschijnlijk alle drie op beeld 2 van **Figuur 9** te zien en dan vermoedelijk samen met de oudere reu op beeld 1 van **Figuur 8** en beeld 1 van **Figuur 9**).

Ondergetekende komt tot dezelfde conclusie, of het zou actueel gaan om een roedel van naar schatting vijf dieren.

In 2023 is er een wolf dood op het park gevonden, waarschijnlijk een van de welpen uit geboortjaar 2022. DNA-materiaal om roedelleden beter individueel of op geslacht te kunnen delen ontbreekt. Op basis van de huidige beelden (**Figuur 7, 8 en 9**) zouden er zich van de vijf welpen uit 2022 actueel nog drie binnen de roedel aanwezig zijn; naast de twee ouderwolven. Uit 2023 en 2024 is er geen aanwas en een enkele misvormde welp uit 2023 is niet meer in beeld geweest.

Met deze beschikbare informatie en ander materiaal (zoals individueel DNA) afwezig, gaan we ervan uit dat het actueel om een roedel van hooguit vijf wolven gaat.

Vervolg vraag is welke plaats de bij de incidenten betrokken wolf heeft binnen de roedel. Op basis van uiterlijke kenmerken kan vastgesteld worden dat deze wolf deel is van de roedel en aannemelijk een van de wolven die in 2022 op het park is geboren. Een aantal belangrijke onderscheidende kenmerken van het dier komt als volgt naar voren:

1. Aan de hand van de forse bouw en verschijningsvorm – maar zonder zicht op de genitaliën - betreft het aannemelijk een mannelijk dier.
2. Uit meerdere beschikbare beelden zijn min of meer goed onderscheidende kenmerken in de vacht te zien, namelijk meest onderscheidend en op de eerste plaats de

zogenoemde ‘halsband’ met dubbele lijnen (HB) rond de borst. Ten tweede de opvallende lichte wangvlekken die niet geheel sluitend zijn en opvallen binnen een tamelijk donker (donkergrijs tot diepbruin) gelaat, Vervolgens een contrastrijke zadelvlek, ontbrekende knievlekken en andere contrast vormende tekening op het lichaam. Min of meer duidend of opvallend op de verkregen beelden is een donkere plooi door het midden van het voorhoofd, vooral zichtbaar met het dier nog in wintervacht.

De algehele vachttekening van het dier is opvallend contrastrijk, in vergelijking met dat van zijn vier roedelgenoten.

Figuur 10 zet een aantal beelden van het dier dat recentelijk betrokken bij mens-wolf interacties naast elkaar, waaronder het dier betrokken bij het bijtincident (rechts in het fotopaneel). Met pijlen wordt daarin gewezen op overeenkomende kenmerken.

Figuur 10. Beelden van aannemelijk dezelfde wolf betrokken bij een reeks mens-dier-interacties in april 2025 op basis van een meerdere aangewezen vachtkenmerken.

Beelden uit de periode maart–april 2025 tonen een wolf op verschillende locaties met overeenkomstige uiterlijke kenmerken. Kenmerkend zijn in de eerste plaats twee halsbandachtige markeringen of een dubbele lijn op de borst, in combinatie met opvallend lichte wangvlekken binnen een donkergrijs tot diepbruin gekleurd voorhoofd, waarin een donkere haarplooi in de meeste opnames duidelijk zichtbaar is. Lateraal valt een contrastrijke zadelvlek op, naast andere opvallende patronen in de vacht (**zie ook Figuur 11**). Knievlekken, zoals die bij sommige andere wolven voorkomen, ontbreken bij dit dier. Andere kenmerken, zoals de

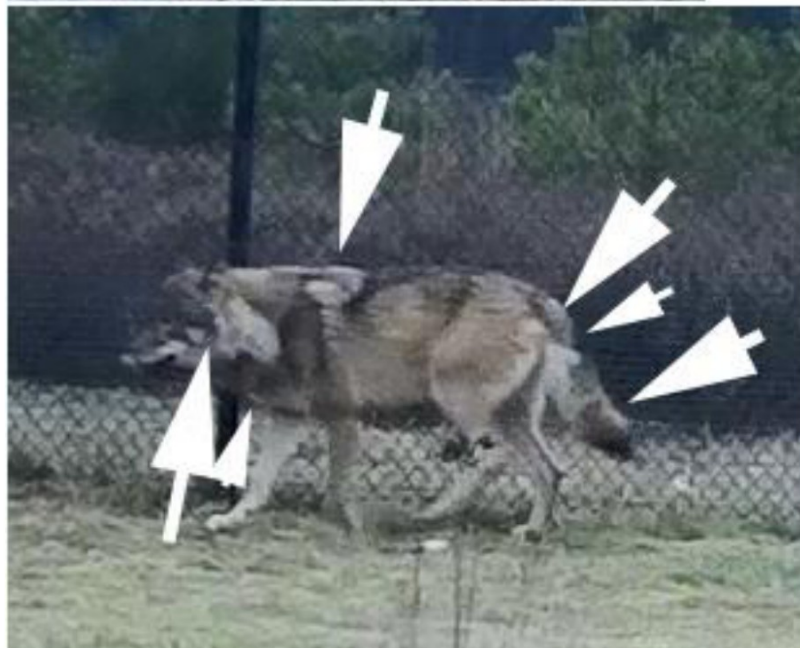
vioolklier aan de basis van de staart, zijn niet zichtbaar vanwege het voornamelijk frontale perspectief van de beschikbare beelden.

Op het rechterbeeld is het dier te zien dat betrokken was bij het bijtincident, zij het in lage resolutie. De middelste foto boven in het fotopaneel toont een nabij-interactie bij een vogelkijkhut nabij ingang Schaarsbergen, in het zuiden van het park, op 1 april 2025 (zie ook Figuur 4). De wolf in focus kan op basis van de uitgelichte kenmerken worden herleid als onderdeel van de roedel. Zo is het dier te zien samen met roedelgenoten in **Figuur 8 (beeld 2)** en **Figuur 9 (beeld 2; achterste wolf van de drie)**.

Tevens is de betreffende wolf mogelijk een van de wolven uit geboortjaar 2022. De huidige meerjarige wolf heeft namelijk overeenkomende kenmerken met een van de jonge wolven die in 2022 zichtbaar was op de centrale Hoge Veluwe (**Figuur 11**).

Hierbij moet gezegd worden dat dit niet met 100% vastgesteld kan worden, rekening houdend met verandering in kleurstelling en vachttekening van juveniele naar volwassen dieren en van winter naar zomervacht, en vertekening door ook andere factoren².

² Afhankelijk van beweging, houding/pose, lichtval, vachttoestand (rui-, winter- versus zomervacht), bevuiling en vochtigheid van de vacht. Ook de resolutie van beeldopnamen speelt hierin mee.

Figuur 11. Gelijkenissen tussen de jonge 5-6 maanden jonge wolf zichtbaar op centraal HV in oktober-november 2022 (bovenste foto; en verderop van JdB) en de wolf met opvallend contrastrijke vacht op een rendezvousplaats aan de westzijde van het park op 8 februari 2025. Tevens in de navolgende foto dezelfde jonge wolf naast de opname van de Duitse bezoeker. Deze wolven hebben overeenkomende kenmerken, echter niet geheel sluitend (zie ook **Figuur 10**).

Duiding van het gedrag in verband met het bijtincident

De reeks mens-wolf-interacties in april 2025, evenals eerdere interacties eerder datzelfde jaar, wijst er aannemelijk op dat het telkens om één en dezelfde wolf gaat. Vermoedelijk betreft het een mannelijk dier, behorend tot de residentiële roedel op De Hoge Veluwe, mogelijk geboren in 2022. Dit kan echter niet met volledige zekerheid worden vastgesteld.

Indien het inderdaad een van de jonge wolven uit 2022 betreft, gaat het om een dier dat is opgegroeid in een relatief drukbezocht recreatief natuurgebied en dat frequent in ruimtelijke nabijheid van mensen verkeert — in tegenstelling tot zijn roedelgenoten, die mensen grotendeels lijken te vermijden.

De betreffende wolf is in april 2025, op basis van overeenkomende uiterlijke kenmerken, op uiteenlopende locaties herhaaldelijk in nauwe interactie met mensen waargenomen. Tegelijkertijd blijkt uit recent beeldmateriaal (zie **Figuur 9**) dat hij nog steeds deel uitmaakt van de roedel, zich als familielid bij hen aansluitend. Daarnaast opereert het dier momenteel ook solitair, wat past binnen deze fase van de jaarcyclus van wolven: de worp- en zoogperiode. Tijdens deze periode — die circa drie tot vier weken duurt — houden de ouderdieren zich bij hun pasgeboren welpen op, terwijl jongere roedelleden zich veelal solitair bewegen binnen het ouderlijke territorium, verspreid over een groot gebied.

De wolf in kwestie lijkt op dit moment geen directe band te onderhouden met de ouderdieren, die op 22 april jongstleden nog zijn waargenomen in het rustige, noordwestelijke deel van het park (zie **Figuur 7**), binnen een voor bezoekers afgesloten rustgebied. Volgens parkopzichters vonden ook in voorgaande jaren de voortplantingen in dit afgesloten gebied plaats, op aanzienlijke afstand (circa twee kilometer) van het bezoekerscentrum.

Hieruit kan worden geconcludeerd dat de wolf waarop de meldingen betrekking hebben een oudere nakomeling is, die zich momenteel los-vast van de roedel beweegt of tijdelijk solitair opereert. In 2023 en 2024 zijn overigens geen nieuwe nakomelingen binnen de roedel geregistreerd. Daarmee kan tevens worden uitgesloten dat de ouderdieren, die zich momenteel in het rustige westelijke deel van het park bevinden, betrokken zijn geweest bij de reeks mens-wolf-interacties, inclusief het bijtincident. Deze hebben doorgaans ook een ander uiterlijk, evenals de andere roedelgenoten.

Hierdoor kan een specifiek gedragsmechanisme worden uitgesloten, namelijk defensief gedrag van wolven ter bescherming van een voortplantingslocatie of nabijgelegen speel- en rendez-vousplaatsen van welpen. Defensief gedrag ten opzichte van mensen komt uitzonderlijk weinig voor en wordt in de wetenschappelijke literatuur slechts sporadisch beschreven.

Recentelijk beschreef wolvendeskundige Dr. J. Shepherd van *Conservation Northwest* dergelijk defensief gedrag bij Noord-Amerikaanse wolven. In deze gevallen vertonen wolven intimiderend gedrag richting mensen die zich te dicht in de nabijheid van een burcht of een rendez-vousplaats met welpen bevinden. Dit kan zich uiten in schijnaanvallen, grommen, blaffen op afstand (zie **Figuur 12**), het cirkelen rondom mensen en gezamenlijk huilen. In uiterste gevallen kan dit defensieve gedrag volgens Shepherd escaleren tot daadwerkelijk bijtgedrag.

Dergelijke interacties zijn echter — zeker in de Europese situatie — uiterst zeldzaam of nauwelijks gedocumenteerd. In het algemeen wordt defensief gedrag bij wolven eerder geassocieerd met het verjagen van andere roofdieren, zoals honden, beren of lynxen. Daarbij is het optreden van defensief gedrag sterk individueel bepaald en zeldzaam binnen wilde

wolvenpopulaties die weinig interactie met mensen kennen en waarin angst voor mensen de norm is. De ondergetekende, die sinds 2016 onderzoek verricht naar wolvenroedels op meerdere voortplantingslocaties in Duitsland, heeft zelf nooit defensief gedrag richting mensen waargenomen; zelfs grote roedels weken consequent uit.

Dit neemt niet weg dat wolven die frequent en intensief contact met mensen hebben en daarbij hun aangeboren angst verliezen — wat per individu kan verschillen — op termijn mogelijk ook vaker defensief gedrag tegenover mensen kunnen gaan vertonen. Ook J. Shepherd wijst in zijn publicaties op deze mogelijkheid³.

³ <https://conservationnw.org/understanding-wolf-behavior/>

Figuur 12. Defensief gedrag van een wolf die op afstand luid (te zien en horen op een video) naar een menselijke indringer blaft vlakbij een vermoedelijk verblijf van welpen in Duitsland in 2024. Bron: T. Burger

Natuurlijk versus habituerend (afwijkend) en ongewenst gedrag bij wolven

Onwenselijke habituering van wolven wordt in zekere zin aangewakkerd door de mate van interactie (intensiteit) tussen mensen en wolven, evenals hun onderlinge nabijheid en verwevenheid; bijvoorbeeld door intensieve recreatie en het ontbreken van preventief beheer in deze relatie. Vooral jonge wolven die in een door mensen gedomineerd landschap opgroeien kunnen hun vrees voor mensen verliezen, zonder dat dit gedrag actief wordt ontmoedigd. Dit is eveneens individueel bepaald, met zowel stoutmoedige (In het Engels en wetenschappelijk aangeduid met 'bold animal') als bescheiden voorzichtige en schuwe dieren binnen een roofdierpopulatie: breder voorkomend bij zowel kleine als grote roofdieren.

Van wolven is ook bekend dat zij onder natuurlijke omstandigheden en in afgelegen habitats voornamelijk mensenschuw zijn. Deze algemene angst voor mensen is instinctief gevormd door eeuwenlange vervolging, die de soort terugdrong tot ontoegankelijke natuurgebieden met minimale menselijke invloed (Mech, 1970). Inmiddels blijken wolven zich echter goed aan te passen aan het moderne Europese landschap onder uiteenlopende omstandigheden (pers. med. L. Boitani; onderzoeksobservaties van de auteur).

Stoutmoedige wolven verkennen in dit landschap hun leefgebied van nature met meer durf, nemen vaker risico's en blijven langer vasthouden aan gedrag dat beloond wordt (Bombieri et al., 2021; Reinhardt et al., 2020; observaties van de auteur). Door veelvuldige mens-dier-interacties kan de instinctieve angst van individuele wolven voor mensen binnen de populatie afnemen. Als gevolg daarvan kan nieuw, exploiterend gedrag deels uit opportunisme toenemen. Stoutmoedigheid wordt hierdoor bovendien versterkt.

In de meeste gevallen manifesteert habituering zich vooral bij nieuwsgierige jaarling wolven. Tijdens het proces van verzelfstandiging leren zij – los van het roedelverband – snel alle, ook nieuwe, mogelijkheden om voedsel te vergaren, vaak met opportunisme en ook met gemakzucht. Karakterverschillen tussen individuele wolven zijn echter bepalend bij de mate van habituering.

Habituering bij jonge (jaarling) wolven kent echter vaak een tijdelijk karakter en kan beïnvloed worden door factoren in het gedrag of de habitat. Zo kan een verminderde beschikbaarheid of vangbaarheid van prooidieren – met name in bepaalde seizoenen – ertoe leiden dat wolven noodgedwongen ander gedrag vertonen. In het najaar bijvoorbeeld, wanneer een groep relatief makkelijk te vangen juveniele hoefdieren plaatsmaakt voor weerbaardere, voorzichtige prooien (Gable et al., 2023), kan de predatie op landbouwhuisdieren vanuit opportunisme toenemen.

Ook loslopende honden kunnen dan als voedselbron worden gezien, en predatie van wolven op honden komt vooral buiten Europa – vooral waar ook veel zwerfhonden voorkomen – relatief veel voor, vaak onder winterse omstandigheden (verscheidene bronnen en uit onderzoek van de auteur).

Honden of ‘sterk gedomesticeerde wolven’ worden door wolven op natuurlijke wijze ook als concurrent beschouwd en zijn ook aanleiding voor dichte wolf-mens-interacties, zoals voor het eerst in Nederland sinds lange tijden bleek uit meerdere incidenten op de Veluwe en de Utrechtse Heuvelrug in de zomer van 2024. Predatie of concurrerend conflict met honden (en ook andere wolven) – in nabijheid van mensen of niet – valt in principe onder het natuurlijke gedrag van honden, maar is in de Nederlandse setting sterk onwenselijk.

Het benaderen van mensen en mensen met honden door jonge, verzelfstandigende wolven buiten het roedelverband in de zomer kan in het najaar afnemen. Dit gebeurt bijvoorbeeld wanneer zij zich opnieuw aansluiten bij een roedel of vertrekken op dispersie om een eigen familie te stichten (Smith et al., 2020). Ook tijdens de winterperiode lijken mens-wolf interacties af te nemen, met wolven hechter en ruimtelijk wijder opererend in roedelverband. Zo blijkt bijvoorbeeld ook uit voorlopig onderzoek van de wolvenroedel bij Amersfoort-Leusden (onderzoek van de auteur).

Toch kan habituering zich verder en op latere leeftijd blijven manifesteren, en dit valt te zien bij wolven die als welp zijn opgegroeid onder aanzienlijke menselijke invloed. Een mogelijk voorbeeld hiervan is de wolf genaamd ‘Bram’, die werd geboren op het Kroondomein en zich later ophield op de Utrechtse Heuvelrug, en daar voor incidenten zorgde; mogelijk ook als dader van de beet op een vijfjarig kind in 2024.

Doorzetting van habituerend gedrag, natuurlijk of antropogeen geconditioneerd, bij individuele wolven varieert dus. Maar de intensiteit van interacties met mensen lijkt wel bepalend te zijn voor voortzetting en mogelijk ook escalatie in conflicten of de ernst daarvan. Dit wordt ook onderstreept in het wolvenbeheerplan voor Yellowstone National Park (2003), handreiking voor de omgang met stoutmoedige wolven van het *Large Carnivore Initiative for Europe* (LCIE, 2019), onderzoek door Smith et al. (2020), en een handreiking door Reinhardt et al. (2020).

In de afgelopen vijftien jaar zijn in het Westen namelijk ook verschillende wetenschappelijk gedocumenteerde gevallen bekend geworden waarin oplopende habituering bij wolven leidde tot agressief gedrag, met uiteindelijk ook aanvallen op mensen. Eén geval betrof een habituerende wolf die in het jaar 2000 in Alaska een zesjarig jongetje voluit aanviel in aanwezigheid van diens hond. Het kind liep meerdere bijtwonden op, maar werd gelukkig tijdig gered door aanwezige volwassenen. Deze wolf vertoonde eerst regelmatige toenadering van mensen en werd daarop gezenderd. Deze casus is peer-reviewed gepubliceerd door McNay & Mooney (2005). Zie ook het mogelijke habitueringsverloop van wolven van Geist (2014).

In Europa is meest recentelijk voor Polen een recente casus wetenschappelijk gepubliceerd, waaruit vergaande habituering van twee afzonderlijke wolven is vastgesteld, die uitmondde in gevaarlijke situaties (Nowak et al. 2021). Deze jaarlingen bleken gevoerd te zijn door mensen en benaderde in toenemender mate mensen tot dicht bij nederzettingen, waar uiteindelijk ook bij werd gebeten. Hierop werden deze wolven ‘uitgenomen’. *Post mortem* bleek dat de dieren een onderliggende aandoening hadden. Slechte conditie door ziekte, parasieten en/of gebrek aan vangbaar wild voedsel zou volgens Nowak et al. (2021) hebben bijgedragen aan het ongewenste gedrag van de twee wolven.

Ook in recente jaren zijn gevaarlijke tot dodelijke incidenten gedocumenteerd met andere hondachtigen, zoals coyotes in Noord-Amerika en dingo's op Fraser Island in Australië, waarbij habituering in aanloop als aantoonbare oorzaak werd vastgesteld.

Habituering van de onderhavige wolf

Op basis van de reconstructie van de gebeurtenissen, getuigenverklaringen, video- en fotobeelden en andere beschikbare gegevens, komt een samenhangend gedragsbeeld naar voren van één specifieke wolf die betrokken is bij meerdere mens-wolf-interacties in het voorjaar van 2025.

Samengevat en toegelicht:

Betrokkenheid van één individueel dier

Alle signalen wijzen op basis van overeenkomende lichaamskenmerken op **één specifieke wolf (Figuur 4, 5 en 10)** die actief betrokken is bij het benaderen van lopende, staande en ook fietsende mensen. Het dier vertoont gedrag waarbij het zich (plots) op stille wijze en tot op zeer korte afstand van mensen begeeft en deze ook volgt – binnen slechts enkele meters tot zelfs op een meter. Dit gedrag is atypisch ten aanzien van mensen en vertoont overeenkomsten met jachtgedrag, waarbij prooidieren behoedzaam en zonder geluid worden benaderd. De benaderingen van de afgelopen tijd (maart-april) gebeurde doelgericht en herhaaldelijk. Bedelgedrag ligt hierin niet voor de hand, maar is eveneens afwijkend en onwenselijk. Dit nog los van het bijtincident op 13 april jl., waarin een rennende vrouw in het spel was. Zie onderaan.

Dier in uiterlijk goede lichaamsconditie

Het dier op de beschikbare beelden toont bovendien geen verwondingen of slechte uiterlijke conditie. Ook geen tekenen van voedseltekort of vermagering.

Combinatie van toenadering, voorzichtigheid en fixerend handelen

De betreffende wolf laat vooral in april plotseling een meer roekeloze houding zien, met weinig tot geen angst voor mensen en toont zich ook in het bijzijn van groepen mensen relatief onverschrokken. Op 13 april jl. culmineerde dit in het bijtincident. Veelvuldige benadering van meerdere personen (zowel groepen als enkelingen) op verschillende locaties bij de Kemperberg bij Schaarsbergen bleek onder meer op 21 april, Tweede Paasdag. Het dier benaderde bijvoorbeeld zonder schroom een groep fietsers (met volwassenen en kinderen) en vervolgens een andere groep andere bezoekers (zie beschrijving van de Duitse fotograaf op blz.11).

Geen hond in het spel

Het betrof veelal mensen zonder hond als mogelijke aantrekker, of slechts een enkele interactie diezelfde dag betrof een hond met twee mensen.

Weinig effect van verjaging

Het dier liet zich in meerdere van de interacties niet gemakkelijk verjagen. Bij tenminste drie interacties trok de wolf zich pas na schreeuwen of het dreigen met fysieke middelen (een stok) terug. Bij andere interacties, zoals die met de fotografe (zie **Figuur 5**) liet de wolf zich makkelijker

afschrikken. Dit wijst echter wel op een verlaagde gevoeligheid voor licht afschrikkende prikkels, wat duidt op vergaande habituering of verlies van schuwheid.

Verspreide interacties in korte tijdspanne

De meldingen en waarnemingen betreffen meerdere locaties binnen het park – onder andere het noordoosten, zuiden en het gebied nabij het bezoekerscentrum – en vonden plaats binnen een relatief kort tijdsbestek, met een piek rondom de paasdagen. Deze spreiding wijst erop dat het gedrag niet territoriaal verbonden is aan een specifieke voortplantingsplaats, zoals een burcht of rendez-vous-locatie, zoals al gemotiveerd met karakterisering van de Hoge Veluwe roedel. Met andere woorden in dit licht **niet defensief gedrag kan zijn**.

Een volwassen wolf, geen jaarling meer

De uiterlijke kenmerken en gedragsontwikkeling wijzen op een ouder dier, waarschijnlijk geen jaarling meer. Het zou mogelijk kunnen gaan om een van de welpen die in 2022 op de Hoge Veluwe zijn geboren (zie **Figuur 11**) en die dus nu ongeveer drie jaar oud zou zijn. Deze veronderstelling is echter niet 100% sluitend.

Vroege gewenning aan mensen als verklaring

Wanneer het wel gaat om dezelfde wolf uit 2022, dan zijn er sterke aanwijzingen dat deze als juveniel veelvuldig in aanraking kwam met mensen. In het najaar van 2022 werden één en volgens sommigen en een video twee jonge wolven (toen ca. 5-6 maanden oud) frequent waargenomen nabij het bezoekerscentrum. Een van deze welpen kwam herhaaldelijk dicht in de buurt van mensen en werd regelmatig dicht benaderd door fotografen en bezoekers. Het is aannemelijk dat hiermee gewenning aan menselijke nabijheid is ontstaan en niet is ontmoedigd.

Toen echter al wel onderwerp van aversieve conditionering, maar uiteindelijk niet vergund doordat dit werd aangevochten dierbeschermingsorganisaties.

Mogelijke beïnvloeding door menselijk voedsel(afval)

Het valt niet uit te sluiten dat de weinig schuwe jonge wolven op enig moment ook zijn gevoerd door mensen of door menselijk afval binnen het park zijn ‘gesubsidieerd’. Voedselgewenning – al dan niet bewust tot stand gekomen – kan habituering versterken, zeker wanneer het dier positieve ervaringen koppelt aan de nabijheid van mensen. Dit kan leiden tot gedrag dat niet alleen gericht is op makkelijk voedsel, maar ook exploratief en volhardend wordt bij toenemend menselijk contact (zoals ook bekend bij beren in natuurparken in Noord-Amerika).

Resultierend bijten als ongewenst gedrag en eindpunt van habituering

Op 13 april jl. resulteerde het volgen van mensen door de aangewezen wolf in een fysieke interactie. Aanleiding hiervoor was de wegrennende joggende vrouw in nabijheid van de wolf. Dit kan nog worden uitgelegd als een verlichtende omstandigheid, waarbij het rennen een drempelverlagende trigger vormde voor het volledig inzetten van jachtgedrag.

De schijnaanvallen en daarop het korte vastbijten kan worden geïnterpreteerd als een manier voor de wolf om te testen of de vrouw daadwerkelijk als prooi zou kunnen dienen. Er is hiermee ook geen sprake van defensief gedrag, maar jachtgedrag. Binnen deze interactie liet de wolf kort na het bijten wel weer voorzichtigheid zien. Zorgelijk hierbij is wel dat de benadering van het

gezicht van de gevallen vrouw had kunnen uitmonden in een meer gevaarlijke aanval, namelijk op het gezicht en in de halsstreek. Juist zulke volledige aanvallen zijn bij gedocumenteerde wolfsaanvallen op mensen zeer ernstig (zwaar verwondend tot dodelijk gebleken).

Deze gecombineerde gedragingen wijzen op een afwijkend patroon binnen het gebruikelijke gedragsspectrum van wolven in het wild.

Conclusie Vraag 2 over de gedragvorm bij het huidige bijtincident

Het huidige individuele gedrag van de aangewezen wolf wijkt in hoge mate af van de natuurlijke mensenschuwheid die doorgaans bij wilde wolven (zeker bij wolven die zo veel mogelijk afzijdig *kunnen* leven van de mens) wordt verwacht.

Met het bijten van de vrouw is ook sprake van doorslaggevend *ongewenst* en *ontoelaatbaar* gedrag, dat ondanks de lichte beetwonden en traumatische ervaring goed afliep maar erger had kunnen zijn. De wolf betrachtte hierin nog eniger voorzichtigheid en zo blijkt ook uit de gedragsanalyse van de reeks incidenten later in april rond Pasen. Maar de wolf bleef een groep van 3-4 mensen na het bijten volgen en liet zich uiteindelijk moeilijk verjagen. Dit neigt richting fixerend jachtgedrag.

Daarnaast is de stille, soms plotseling vanuit het niets komende en eveneens weer fixerende wolf, met benadering tot binnen enkele meters van mensen (ook groepjes mensen) onwenselijk en in zekere zin verder verontrustend of een zeker risico vormend met onvoorspelbare uitkomst.

Hieruit valt het volgende gewogen te concluderen. De combinatie van vroegtijdige gewenning, mogelijk eerder conditionerend gevoerd zijn, het ontbreken van correctie of sterk negatieve prikkels bij menselijk contact, en het frequente recreatieve gebruik van het gebied, heeft waarschijnlijk geleid tot een verhoogde mate van habituering bij deze wolf.

Dit heeft zich inmiddels ontwikkeld tot een potentieel risicovol gedragspatroon, met het bijtincident als voorlopig ernstigste uiting.

Beantwoording Vraag 3

Hoe is de betreffende wolf te identificeren? Met andere woorden: is er iets te zeggen over het geslacht, de leeftijd en de fysieke herkenning van het individu, ook op basis van eerdere waarnemingen?

Conclusie Vraag 3: Identificatie van de betrokken wolf

Deze vraag is reeds beantwoord als onderdeel van de verklaring voor het gedrag van een individuele wolf in Vraag 2, die te identificeren valt op basis van een aangegeven combinatie van lichamelijke kenmerken en een mogelijke geschiedenis van habituatie. De wolf opereert momenteel tijdelijk los van de andere roedelleden, die eveneens te identificeren zijn. Het betreft met hoge waarschijnlijkheid een nakomeling, geboren in 2022 in het NPHV.

Of deze wolf, inmiddels volwassen, een van de jonge wolven was die in het najaar van 2022 veelvuldig zichtbaar waren, is mogelijk, maar nog niet met zekerheid vast te stellen.

De relatief hoge recreatiedruk in het park wordt als de waarschijnlijke oorzaak van de habituatie van het dier gezien. Dit had wellicht voorkomen kunnen worden door een vroegtijdige toepassing van aversieve conditionering.

Beantwoording Vraag 4

Provincie beoogt conform de escalatieladder in het IPO-wolvenplan addendum 2023, het vastgestelde IPO-wolvenplan 2025 en de definitie probleemwolf zoals Staatssecretaris Rummenie deze aan de Kamer medegedeeld heeft over te gaan tot het wegnemen van het betreffende individu. Zijn er effecten te voorzien met betrekking tot (het streven tot bereiken van) de gunstige staat van instandhouding van de soort?

Het bijtincident: een kritische beschouwing en de mogelijke noodzaak van ingrijpen

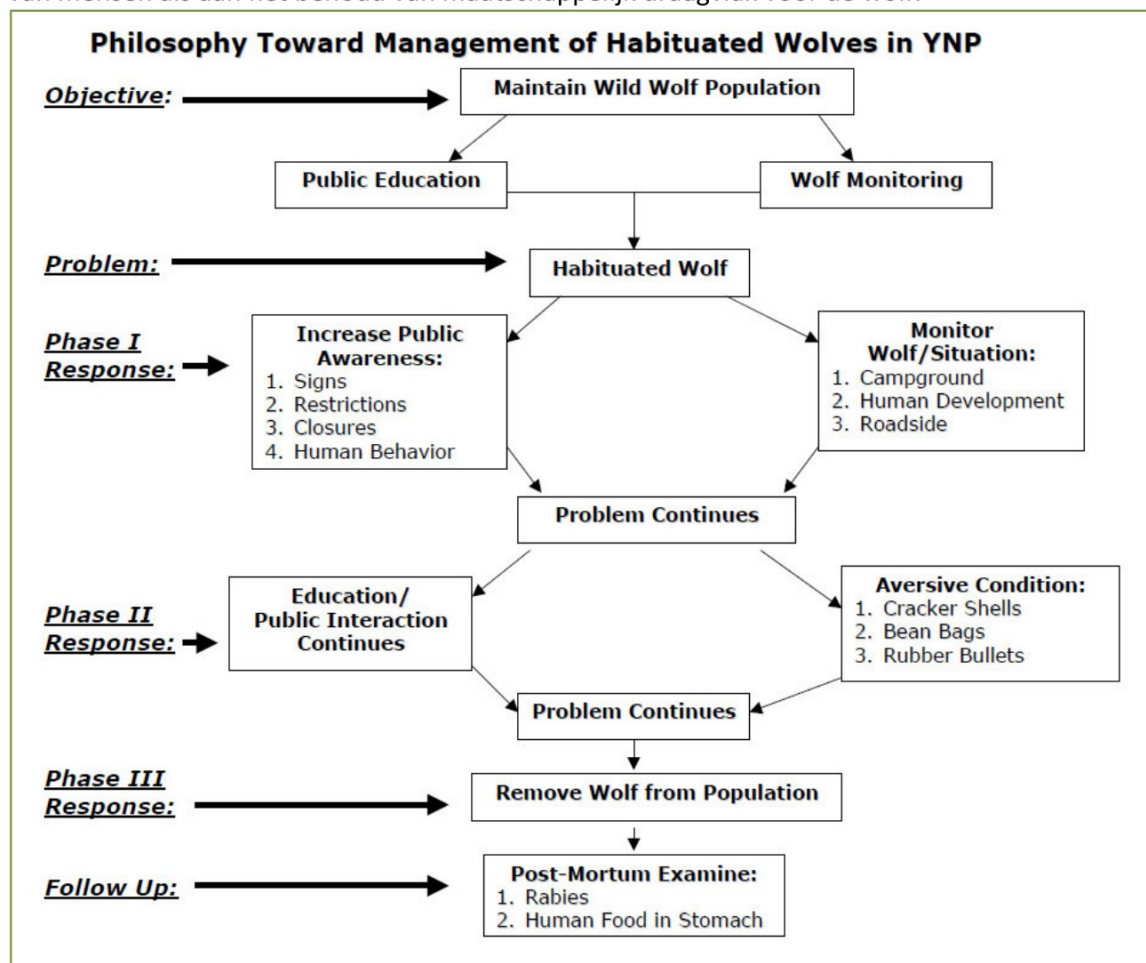
Het recente bijtincident, hoewel mogelijk verzacht door de context waarin de betrokken vrouw wegvlocht van de wolf, wat wellicht een jachttrigger voor het dier vormde, brengt een aanzienlijk risico met zich mee voor de recreatie in het park. Ook de reeks andere nabijbenaderingen van de wolf tot mensen rond Pasen wijst op een opbouwend risico, **met onzekere gevolgen voor de openbare veiligheid**. Dit geldt met name voor de meest kwetsbare recreanten of bezoekers van het NP, zoals ouderen, vrouwen en kinderen.

De vraag rijst of het inzetten van aversieve conditionering (AC) of 'hazing' als tussenstap nog effectief zou kunnen zijn, of dat het vertoonde gedrag van de wolf inmiddels in een vergevorderd stadium is, waardoor de kans op een agressievere of potentieel gevaarlijke interactie toeneemt. Een van de veelbesproken, maar betwiste methoden om habituerend gedrag in een vroeg stadium af te remmen, is de zogenaamde paintballmethode. Hierbij wordt de wolf met een pijnprikkel veroorzakend projectiel (vergelijkbaar met een rubberkogel) verjaagd om een negatieve associatie met mensen te creëren. De effectiviteit van deze methode is echter sterk afhankelijk van de directe associatie tussen vertoond gedrag en de pijnprikkel; het dier moet op het moment dat het ongewenst gedrag vertoont, leren dat dit gedrag negatieve consequenties heeft.

In dit geval is het toepassen van AC lastig, aangezien de betreffende wolf volgens de beschreven interacties vaak onvoorspelbaar en vanuit het niets mensen benadert, zelfs tot zeer dichtbij (zie ook het interview en **Figuur 4 en 5**). De kans om in dergelijke interacties effectief op te treden, is daardoor bijzonder klein. Echter, indien het dier op een geschikte locatie kan worden aangetroffen, kan het gericht benaderd en, indien mogelijk, beschoten worden op korte, trefzekere schootsafstand.

In verschillende delen van de wereld, zoals in Yellowstone National Park (Smith et al., 2020), Duitsland (Reinhardt et al., 2020) en andere Europese landen, wordt aversieve conditionering of hazing met een pijnprikkel door middel van impactvolle projectielen al jarenlang in een vroeg stadium van habituatie zorgvuldig ingezet om dit gedrag te corrigeren of af te leren (zie **Figuur 13**). Het doel van dergelijke maatregelen is niet alleen de bescherming van de wolf zelf, maar ook het (vroegtijdig) voorkomen van escalaties in mens-wolf interacties, die kunnen leiden tot onaanvaardbare en potentieel gevaarlijke situaties. Dit komt zowel ten goede aan de veiligheid

van mensen als aan het behoud van maatschappelijk draagvlak voor de wolf.

Figuur 13. Beheerschema voor de omgang met habituerende wolven in Yellowstone National Park (2003). Zie ook het document van de Large Carnivore Initiative for Europe (LCIE) (2019) en Reinhardt et al. (2020) met overeenkomende aanpak.

Het zenderen en monitoren van wolven, zoals door sommigen is voorgesteld als een vorm van aversieve conditionering, komt in de aanpak van Yellowstone, gebaseerd op langjarige ervaring met wolf-mens-interacties of wolvenbeheer, niet voor. Bovendien is deze methode niet bewezen als effectief aversief middel. Hoewel het mogelijk is om een eenmaal gezenderde wolf te volgen, zou dit enkel leiden tot monitoring van het dier tot het volgende (ernstige) incident. De casus van een mensen benaderende en toen gezenderde wolf, zoals beschreven door McNay & Mooney (2005; kort beschreven op p. 26), laat zien dat deze aanpak een onzeker en omslachtige kan zijn. Het enige mogelijke voordeel is, na veel moeite en tijd, dat de 'probleemwolf' eenvoudiger en gericht kan worden uitgenomen.

Gevaarlijke wolven zijn wereldwijd, ten opzichte van andere grote wilde roofdieren, relatief zeldzaam en worden vaak als een historisch fenomeen beschouwd (zie onder andere Kruuk, 2002; Loe & Röskft, 2003; Linnell et al., 2021; Moriceau & Van Maanen, 2023). Desondanks vormt de terugkeer van de wolf in het intensief bewerkte cultuurlandschap van Noordwest-Europa, dat gekarakteriseerd wordt door een dichtbevolkt en landbouwintensief gebied, een nieuwe uitdaging. Deze situatie roept zowel wetenschappelijk als maatschappelijk nieuwe vragen op over de uitkomst van de mens-wolf interacties, evenals een polariserende discussie

die op veel punten het tegenovergestelde van belangen vertegenwoordigt, waardoor een duurzame relatie tussen mensen en wolven eigenlijk bemoeilijkt wordt.

De recente incidenten in Polen (Nowak et al., 2021) bieden enig inzicht en referentie over hoe andere landen met dergelijke situaties omgaan. In Polen werden wolven die hun gedrag gingen aanpassen en uiteindelijk agressief werden, uitgenomen om verdere escalatie te voorkomen. Dit roept de vraag op of dergelijke maatregelen ook in Nederland noodzakelijk zouden zijn. Wolven, net als andere grote roofdieren, zouden feitelijk ontmoedigd moeten worden om zich structureel richting mensen te bewegen, of moeten juist worden aangemoedigd om mensenschuw te blijven. **Dit is van groot belang, zowel voor het dierenwelzijn als voor de openbare veiligheid van mensen, waarbij het laatste vooropstaat.**

Wanneer wolvengedrag de grens van de veiligheid van mensen overschrijdt en vervolgens escaleert, wordt een drastische ingreep in feite onvermijdelijk. Veel wetenschappelijk onderlegde wolvendeskundigen die de diverse dimensies van de wolf ook in relatie tot menselijke belangen goed kennen, en zich inzetten voor zijn behoud (waaronder ondergetekende), zijn geen voorstanders van het zomaar humaan uit de populatie nemen van wolven. Tegelijkertijd erkennen zij ook, in ethisch opzicht, de noodzaak om de veiligheid van mensen te waarborgen, evenals het behoud van maatschappelijk draagvlak voor de wolf. Het is een delicate balans, maar de veiligheid van mensen en de zorg voor (land)bouwhuisdieren is uiteindelijk essentieel voor een duurzame relatie met wolven in Nederland.

Hoewel de kans op ernstigere incidenten in Nederland momenteel relatief klein is, of zich beperkt tot individuele wolven, is het niet langer ondenkbaar. De snelle reeks incidenten tot dusver, waaronder het recente bijtincident en een eerder voorval met een vijfjarig meisje op Landgoed Den Treek op de Utrechtse Heuvelrug (16 juli 2024), wijzen op een verschuiving in het patroon van mens-wolf interacties. Deze gevallen wijken af van de meer natuurlijke en minder intensief menselijke wolfsituaties in andere Europese landen, wat vraagt om een zorgvuldige en gewogen benadering.

Individueel uitnemen van een wolf ten aanzien van de Gunstige staat van Instandhouding

De *Gunstige staat van instandhouding* van de wolf in Nederland dient volgens ondergetekende te worden beoordeeld binnen de bredere context van de Europese wolvenpopulatie (die van de Grijze wolf, *Canis lupus lupus*). De Nederlandse wolvenpopulatie is namelijk grotendeels afgeleid van de populatie in Duitsland, met een zwaartepunt in Noord-Duitsland, waaruit wolven blijven oprukken en zich via dispersie naar Nederland en elders verspreiden. De populatiegroei van wolven in Duitsland (zie **Figuur 14**) vertoont een ecologisch klassieke exponentiële groei, maar we beginnen nu een afvlakking van deze groei waar te nemen, wat suggereert dat het optimale draagvlak voor wolven in de meest ideale leefgebieden is bereikt.

Ook in Nederland lijkt het draagvlak voor de wolf, in termen van geschikte leefgebieden, vrijwel bereikt of mogelijk zelfs overschreden. De jaarlijkse aanwas van de populatie blijft momenteel gemiddeld, hoewel er disproportioneel veel (jonge) wolven in het verkeer omkomen en ook sterven als gevolg van territoriumconflicten met andere wolven. Momenteel zijn er elf

wolvenroedels in Nederland, met een gemiddeld aantal van 4-8 dieren per voltallig roedel in de winterperiode⁴.

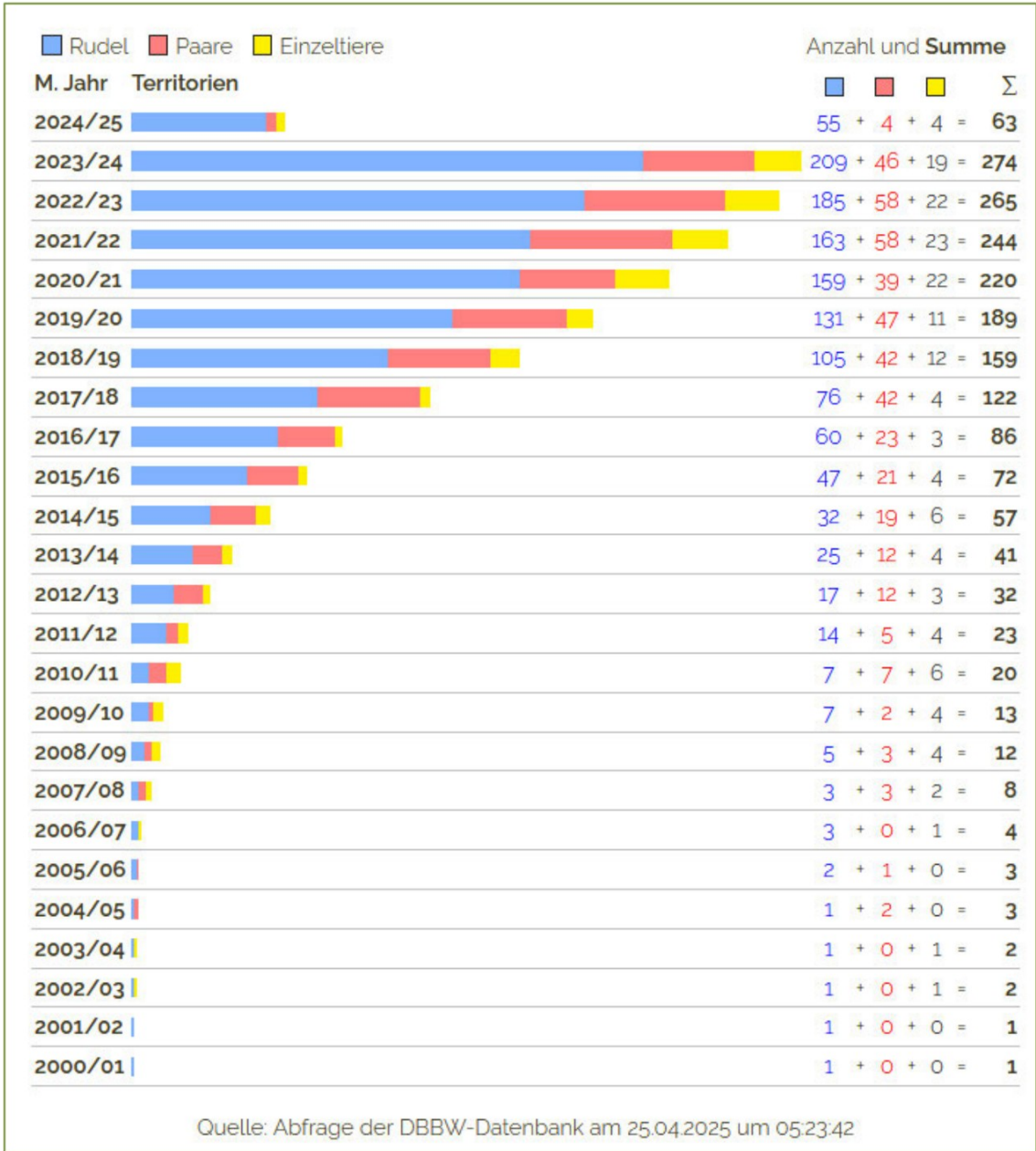
Populatie-ecologisch gezien is de stand van wolven in Nederland momenteel gunstig.

Conclusie Vraag 4 m.b.t behoud van de Gunstige Staat van Instandhouding van de wolf in Nederland

Wolven die het leefgebied verlaten of in beperkte mate sterven (door verkeer maar ook door goed gewogen en individueel uitnemen van probleemdieren), hebben op dit moment geen significant negatieve impact op de omvang van de Nederlandse populatie, die zich nog steeds binnen de grotere Noordwest-Europese wolvenpopulatie bevindt, met een belangrijk deel in Duitsland (**Figuur 14**). Deze is voorlopig zelfs nog licht groeiend, met per saldo dus met meer aanwas dan sterfte.

Desondanks is het essentieel dat we de situatie in Nederland en de bredere regio goed blijven monitoren (waaronder ook het individuele gedrag van wolven) en dat we voorbereid blijven op de potentieel onvermijdelijke ingrepen die ook nodig kunnen zijn om een zoveel mogelijk conflictarme relatie tussen mensen te waarborgen, conform de vigerende Europese natuurwetgeving waarin de wolf een beschermde status heeft.

⁴ <https://publicaties.bij12.nl/voortgangsrapportage-wolf-24-september-2024/samenvatting>

Figuur 14. Groei van de Duitse wolvenpopulatie sinds het Millenium tot begin 2025 met laatste cijfers tot het voortplantingsjaar 2024. Voor 2025 is dit beeld niet compleet of wordt vooralsnog met een laag cijfer aangegeven.

Beantwoording Vraag 5

Zijn er in dit stadium, na dit voorval, effectieve alternatieven anders dan het wegnemen van het individu uit de populatie? Met andere woorden: welke maatregel moet hier het advies zijn, inachtnemende de escalatieladder, de openbare orde en veiligheid en ecologische benadering?

Ethische overwegingen en risicoschatting escalatie

De onderhavige casus valt te typeren als een grijs gebied, waar aan de ene kant een wolf staat die mogelijk vroegtijdig en proportioneel had kunnen worden afgeschrikt middels aversieve conditionering om de huidige ongewenste interacties—waaronder het bijtincident van 13 april 2025—te voorkomen. Dit bijtincident kan nog worden beschouwd als een ongelukkige samenloop van omstandigheden, waarbij het jachtinstinct van het dier werd geactiveerd

doordat de betrokken vrouw wegrende. De toegebrachte verwondingen bleven beperkt en wijzen vooralsnog op exploratief gedrag, niet op volwaardig predatief gedrag, zodat het incident niet ernstiger uitpakte.

Aan de andere kant is er sprake van herhaaldelijk, ongewenst en daarmee risicovol gedrag: de wolf benaderde in april 2025 enkele mensen, en in meerdere gevallen zelfs meerdere personen, opvallend stil, onverwacht en fixerend tot op zeer korte afstand.

Dit afwijkende gedrag wijst op een vergaande habituering van het dier aan de aanwezigheid van mensen, een gedragsprofiel dat op korte termijn moeilijk af te leren valt zolang de conditionerende prikkels in stand blijven.

Risicobeoordeling

Het oplopende aantal vastgelegde incidenten in een beperkte periode maakt de uitkomst van een volgende interactie onvoorspelbaar. Daarmee is niet alleen het individuele risico voor recreanten, maar ook de mogelijke maatschappelijke impact van een gevaarlijke mens-wolf-interactie aanzienlijk.

Navolgend wordt op basis van mogelijke scenario's ingeschat wat gedragsmatig met de betreffende wolf kan geschieden.

Mogelijke scenario's en inschatting van waarschijnlijkheid

1. **Gedrag is tijdelijk of verdwijnt**
Niet waarschijnlijk, gezien de reeks incidenten. De habituering lijkt vergevorderd en zal zonder gerichte interventie voortduren.
2. **Herhaling van dichte benadering en volgen van mensen, met kans op een nieuw bijtincident (bijvoorbeeld bij joggers of fietsers)**
Hoogstwaarschijnlijk, gelet op de recente documentatie van escalerend gedrag bij habituerende wolven.
3. **Escalatie naar predatief, agressief of gevaarlijk gedrag**
Onvoorspelbaar, maar niet uit te sluiten in een door mensen gedomineerd landschap met nog maar weinig ervaring met wolven(gedrag); de ernst van een dergelijk voorval kan groot zijn.

Objectieve conclusies en handelingsopties

1. **Vroegtijdige aversieve conditionering (hazing)**
Deze handeling was met inzet van impactvolle projectielen in een vroeg stadium van habituering nog een kans gevende of alternatieve optie, maar dit had dan al veel eerder ingezet moeten worden in de tijd dat er 1-2 jonge wolven veelvuldig in nabijheid van mensen kwamen.
2. **Bezoekersmanagement en ruimtelijke maatregelen**
Onmiddellijke plaatsing van waarschuwborden is zeker aan de orde. Het afzetten van gebieden is daarentegen niet zinvol, gezien het grote gebied waarin de wolf binnen het park opereert. Tevens met oog op herhalingsrisico.
3. **Escalatie naar uitnemen (humaan doden van het dier)**
Te verantwoorden indien alle voorgaande maatregelen gefaald hebben en de wolf herhaaldelijk ongewenst richting agressief (mogelijk predatief) gedrag vertoont waarbij de openbare veiligheid niet langer kan worden gegarandeerd.

Na zorgvuldige afweging van alle feiten, objectief en transparant, komen we uiteindelijk uit bij handelingsoptie 3. Dit besluit wordt grotendeels ingegeven door het feit dat optie 1 als alternatief is komen te vervallen door een eerdere uitspraak van de rechter in 2022, betreffende een geval met één of twee habituerende jonge wolven. Hierdoor is de betreffende wolf, geboren in datzelfde jaar, inmiddels herhaaldelijk in interactie gekomen met mensen en heeft zich daarin verzelfstandigd. Dit heeft geleid tot een bijtincident.

Het risico op herhaling van dergelijk gedrag wordt als aannemelijk beschouwd, en een ernstiger incident kan daarbij niet worden uitgesloten.

Conclusie Vraag 5: Te nemen maatregel om verdere escalatie te voorkomen

Bij toepassing van de huidige escalatieladder, waarin de criteria voor een ‘probleemwolf’ zijn vastgelegd, blijkt uit de voorliggende, zo wetenschappelijk mogelijk onderbouwde beoordeling dat de identificeerbare wolf die betrokken was bij een reeks mens–dier-interacties – waaronder een zorgvuldig gedocumenteerd bijtincident – een dier betreft waarvan het risico op verdere escalatie niet kan worden uitgesloten.

Deze escalatie had in een vroeger stadium van habituering mogelijk voorkomen kunnen worden, maar bevindt zich thans in een te vergevorderd stadium in een sterk recreatieve omgeving waarbij meer wolf-mens interacties onvermijdelijk zijn.

In het belang van de waarborging van de menselijke veiligheid resteert dan ook enkel nog de inzet van een *ultimum remedium*, mits zorgvuldig en humaan uitgevoerd.

Bronnen en literatuur

- Appleby, R., Smith, B., & Jones, D. (2017). Preliminary observations of dingo responses to assumed aversive stimuli. *Pacific Conservation Biology*, 23(4), 295–301.
- Baker, R.O. (2007). A review of successful urban coyote management programs implemented to prevent or reduce attacks on humans and pets in Southern California. In D.L. Nolte, W.M. Arjo & D.H. Stalman (Eds.), *Proceedings of the 12th Wildlife Damage Management Conference*.
- Bakeryd, J. (2007). *Wolf attacks on dogs in Scandinavia 1995–2005: Will wolves in Scandinavia go extinct if dog owners are allowed to kill a wolf attacking a dog?* Stageonderzoek nr. 175. Institutionen för ekologi, Grimsö forskningsstation, Uppsala, Zweden.
- Beckmann, J.P., Lackey, C.W., & Berger, J. (2004). Evaluation of deterrent techniques and dogs to alter behavior of nuisance black bears. *Wildlife Society Bulletin*, 32, 1141–1146.
- Bombieri, G., Nanni, V., Delgado, M.M., Fedriani, J.M., Penteriani, V., & Russo, L.F. (2021). Towards understanding bold behaviour of large carnivores: The case of brown bears in human-modified landscapes. *Animal Conservation*. <https://doi.org/10.1111/acv.12680>
- Bombieri, G., et al. (2023). A worldwide perspective on large carnivore attacks on humans. *PLoS Biology*, 21, e3001946.
- Breland, K., & Breland, M. (1961). The misbehavior of organisms. *American Psychologist*, 16, 681–684.
- Butler, J.R.A., Linnell, J.D.C., & Marrant, D. (2013). Dog eat dog, cat eat dog: Social-ecological dimensions of dog predation by wild carnivores. In M.E. Gompper (Ed.), *Free-ranging dogs and wildlife conservation* (pp. 117–143). Oxford University Press.
- Eklund, A., et al. (2024). How effective are interventions to reduce attacks on people from large carnivores? A systematic review protocol. *Environmental Evidence*. <https://doi.org/10.1186/s13750-024-00337-2>
- Gable, T.D., Johnson-Bice, S.M., Homkes, A.T., & Bump, J.K. (2023). Differential provisioning roles, prey size, and prey abundance shape the dynamic feeding behavior of gray wolves. *Communications Biology*. <https://doi.org/10.1038/s42003-023-05419-4>
- Geist, V. (2014). Seven steps of wolf habituation. In T.B. Lyon & W.N. Graves (Eds.), *The real wolf: The science, politics, and economics of co-existing with wolves in modern times*. Skyhorse Press.
- Kaczensky, P., et al. (2005). *Human dimensions of wolf management in Europe*. LUPUS.
- Kruuk, H. (2002). *Hunter and hunted: Relationships between carnivores and people*. Cambridge University Press.
- Landry, J.-M., & Borelli, J.-L. (2023). The wolf in the modern pastoral system of Southern France. In I. Convery, P. Davis, K. Lloyd, O.T. Nevin, & E. van Maanen (Eds.), *The Wolf: Culture, Nature, Heritage*. Boydell & Brewer.

Large Carnivore Initiative for Europe (LCIE). (2019). *Management of bold wolves: Policy support statement*.

Linnell, J.D.C., Kovtun, E., & Rouart, I. (2021). *Wolf attacks on humans: An update for 2002–2020* (NINA Report 1944). Norwegian Institute for Nature Research.

Löe, J., & Röskaft, E. (2003). Large carnivores and human safety: A review. *Ambio*, 33, 283–288.

Mancinelli, S., Boitani, L., Ciucci, P., & Lottini, F. (2019). Social, behavioural and temporal components of wolf (*Canis lupus*) responses to anthropogenic landscape features in the central Apennines, Italy. *Journal of Zoology*. <https://doi.org/10.1111/jzo.12708>

Mech, L.D. (1970). *The wolf: The ecology and behavior of an endangered species*. The Natural History Press.

Mech, L.D., & Boitani, L. (Eds.). (2003). *Wolves: Behavior, ecology, and conservation*. University of Chicago Press.

Miklósi, Á. (2015). *Dog behaviour, evolution, and cognition* (2nd ed.). Oxford University Press.

Moreira-Arce, D., et al. (2018). Management tools to reduce carnivore-livestock conflicts: Current gap and future challenges. *Rangeland Ecology & Management*, 71(3), 389–394. <https://doi.org/10.1016/j.rama.2018.02.005>

Moriceau, J.-M., & van Maanen, E. (2023). A history of wolves and people in France. In I. Convery, P. Davis, K. Lloyd, O.T. Nevin, & E. van Maanen (Eds.), *The Wolf: Culture, Nature, Heritage*. Boydell & Brewer.

Nowak, S., et al. (2021). Social and environmental factors influencing contemporary cases of wolf aggression towards people in Poland. *European Journal of Wildlife Research*. <https://doi.org/10.1007/s10344-020-01455-1>

McNay, M.E. (2002). A case history of wolf–human encounters in Alaska and Canada. *Wildlife Society Bulletin*.

McNay, M.E., & Mooney, P.W. (2005). Attempted predation of a child by a gray wolf, *Canis lupus*, near Icy Bay, Alaska. *Canadian Field-Naturalist*, 119, 197–201.

Rauer, G., et al. (2003). Experiences with aversive conditioning of habituated brown bears in Austria and other European countries. *Ursus*, 14, 315–324.

Reinhardt, I., Kaczensky, P., Frank, J., Knauer, F., & Kluth, G. (2020). *How to deal with bold wolves: Recommendations of the DBBW* (BfN-Skripten 577). Federal Agency for Nature Conservation.

Rijnders, D. (2024). *Is aversieve conditionering middels het toebrengen van een korte pijnprikkel via een paintballgeweer een effectieve methode?* Opiniedocument, 15 september 2024, Tinley Academie, Almere.

Shivik, J.A. (2014). *The predator paradox: Ending the war with wolves, bears, cougars, and coyotes*. Beacon Press.

Skogen, K., Krange, O., & Figari, H. (2017). *Wolf conflicts: A sociological study*. Berghahn Books.

Smith, D.W., Stahler, D.R., & MacNulty, D.R. (2020). *Yellowstone wolves: Science and discovery in the World's first National Park*. University of Chicago Press.

Stanley, D.G., Gehrt, S.D., Brown, J.L., & Anchor, C. (2010). *Urban carnivores: Ecology, conflict, and conservation*. Johns Hopkins University Press.

Trouwborst, A. (2021). Legal perspectives on wolf management in the EU. *Biodiversity and Conservation*.

Wam, H.K. (2002). *Wolf behaviour towards people: The outcome of 125 monitored encounters* (Thesis). Norwegian Agricultural University.

Yellowstone National Park. (2003). *Management of habituated wolves in Yellowstone National Park*. Wyoming.

Young, Y.K., Hammill, E., & Breck, S.W. (2019). Interactions with humans shape coyote responses to hazing. *Scientific Reports*, 9, 20046. <https://doi.org/10.1038/s41598-019-56524-6>

Zanni, M., et al. (2023). A report of short-term aversive conditioning on a wolf documented through telemetry. *European Journal of Wildlife Research*, 69, 64. <https://doi.org/10.1007/s10344-023-01693-z>

Zimen, E. (2003). *Der Wolf: Verhalten, Ökologie und Mythos*. Kosmos Verlag, Stuttgart.

Resume

■■■■■ is als uitvoerend onderzoeker bij EcoNatura een universitair opgeleide bioloog, ecoloog en milieukundige. Een van zijn specialisaties is het onderzoek naar roof(zoo)g dieren, met de wolf als meest actuele onderwerp. Sinds het begin van het nieuwe millennium doet ■■■■■ gericht onderzoek naar de verschillende dimensies van dit roofdier, waaronder de ecologie en het gedrag van wolven in het moderne cultuurlandschap, in relatie tot de mens en diens belangen.

Zijn onderzoek begon met een natuurbeschermingsproject in Roemenië, in samenwerking met ■■■■■ tevens zijn mentoren op het gebied van ecologie en grote roofdieren zoals de wolf. Door zijn werk in Oost-Europa en de Kaukasus heeft hij veel geleerd van ervaren veldexperts aldaar.

Daarnaast werkte ■■■■■ in het verleden aan diverse internationale projecten gericht op de bescherming van roofdieren (waaronder ook grote katachtigen) en op conflictbemiddeling tussen mensen en grote roofzoogdieren.

Sinds 2006 volgt hij de terugkeer van de wolf in het moderne cultuurlandschap van Noordwest-Europa richting Nederland, vanuit voormalig Oost-Europa. In 2016 startte hij met veldonderzoek naar de vestiging van wolven in Nedersaksen en Noordrijn-Westfalen, grofweg tussen Bremen en Düsseldorf. Sindsdien volgt hij daar meerdere gevestigde en nieuwe roedels, met aandacht voor onder meer karaktervorming bij jonge wolven, roedel-relaties, predatie, voortplanting en terreingebruik. Over de jaren is hij zeer goed ingewijd in de veldecologie en het gedrag van wolven.

Sinds het najaar van 2024 voert hij bovendien in opdracht van landgoederen op de Utrechtse Heuvelrug bij Amersfoort en in de Gelderse Vallei een wolvenmonitoring uit van twee roedels in het Nederlandse cultuurlandschap, met focus op landschapsecologie, predatie en gedrag.

■■■■■ is tevens co-auteur en redacteur van twee boeken over de wolf: *De Wolf terug; Eng of enerverend* (Klees et al., 2015) en *The Wolf: Culture, Nature & Heritage*, in samenwerking met de Universiteit van Cumbria (Engeland). In het laatstgenoemde werk schreef hij, samen met anderen, over de menselijke beleving van de wolf door de eeuwen heen, de rol van de wolf in de plattelandsgeschiedenis van Frankrijk en de terugkeer van de wolf in Duitsland.

Sinds 2013 verzorgt ■■■■■ publiekslezingen over de wolf voor uiteenlopende doelgroepen. In het afgelopen jaar gaf hij, in opdracht van de Provincie Gelderland, lezingen in het kader van het consultatieproces rondom de Veluwe, en ook voor de gemeente Ooststellingwerf in Friesland. Eerder schreef hij samen met schapenhouders een adviesrapport over de omgang met de wolf voor de Provincie Friesland. Momenteel is hij betrokken bij een soortgelijk consultatieproces van de Provincie Utrecht.

■■■■■ opereert in het spanningsveld van de relatie tussen mens en wolf op wetenschappelijke en objectieve grondslag, met oor voor alle partijen die hierin op een constructieve manier betrokken zijn.

Bijlagen

Beetwonden door een wolf in de zij of buikstreek van een volwassen man (een wolvenhouder) en een vijfjarig meisje op Den Treek op 16 juli 2024.

Twee jonge wolven bij het fietspad op centraal Hoge Veluwe in 2022. Uit een video.

